УДК 378

Середа І.В., Миколаївський державний університет ім. В.О. Сухомлинського

Середа Ірина Валеріївна – викладач кафедри педагогічних технологій та педагогічної майстерності МДУ ім. В.О. Сухомлинського. Коло наукових інтересів – педагогічна підготовка, виховання, особистісно-професійне самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету.

Активізація процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету

У статті розглядається проблема особистісно-професійного самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету. Висвітлюються організаційно-педагогічні умови активізації цього процесу.

The problem of the personal professional self-education of the students of the humanistic departments of the university is considering in this article. The organization pedagogical conditions of the activation of this process are find out.

Серед гострих проблем сучасного навчально-виховного процесу в університетах постає питання активізації процесу самовиховання студентів. Актуальність обумовлена цілою низкою факторів.

Перш за все, головною метою освіти сьогодні є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності суспільства. Державну політику в цій галузі визначено “Концепцією національного виховання” (1994), “Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти” (1996), “Концепцією педагогічної освіти” (1999), “Концепцією громадянського виховання особистості” (2000), Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті (2001), Законом України “Про вищу освіту” (2002), Державною програмою “Вчитель” (2002) та іншими державними документами.

Завдання сьогодення полягає у формуванні активної особистості, здатної творчо підходити до розв’язання складних професійних питань, брати на себе відповідальність, такої, яка прагне постійно саморозвиватись і максимально реалізувати свій внутрішній потенціал.

Сучасна університетська освіта має забезпечувати підготовку фахівця, не тільки здатного надавати освітні послуги, а і зорієнтованого на особистий розвиток і саморозвиток, спроможного бути суб’єктом організації власної життєдіяльності. Ці складні завдання він зможе вирішувати лише за умови самовиховання впродовж усієї підготовки в університеті. Тим більше, що на час навчання молодої людини в університеті припадає період найбільш інтенсивного розвитку її інтелектуальних, моральних та фізичних можливостей. У молодої людини студентського віку (17-23 роки) внаслідок її психологічних особливостей найбільш активно виявляється потреба в самовираженні, самоствердженні, самореалізації. Вона прагне самовдосконалення, саморозвитку, не завжди свідомо відшукуючи власні засоби самовиховання. Тому важливо створити такі організаційно-педагогічні умови, за яких процес самовиховання студентів став би цілеспрямованим і активним, а студент – майбутній фахівець – усвідомив необхідність активного особистісного і професійного розвитку.

Університетська підготовка студентів не в повній мірі відповідає цим високим вимогам. У ній об'єктивно існує ряд протиріч між:

- соціальним завданням щодо формування фахівця, зорієнтованого на саморозвиток і самовдосконалення, і стихійним характером самовиховання студентів;
- усвідомленням необхідності творчого пошуку, ініціативи студента і відсутністю сприятливих для цього умов;
- потребою студента в якісній професійно-педагогічній підготовці і недостатнім формуванням готовності до особистісно-професійного самовиховання;
- набуттям теоретичних знань і вмінням їх активно, творчо застосовувати на практиці;
- усвідомленням більшістю викладачів університетів потреби у створенні системи професійного самовиховання і невизначеністю умов для цього.

Підготовка студента в університеті, і зокрема педагогічна її складова, ще не є цілісною, науково обгрунтованою системою, яка відповідала б державним завданням у галузі освіти. Тому важливого значення набуває сьогодні проблема особистісно-професійного самовиховання студента, максимального розкриття творчого потенціалу кожного майбутнього фахівця. Особливо актуальними стають ці завдання у зв'язку з набуттям освітою гуманістичної спрямованості, головними рисами якої є уявлення про людину як складну самобутню сутність, орієнтація на активність особистості, її здатність до самовиховання, саморозвитку і самореалізації. Тим більше, що до недавнього часу традиційним у підготовці вчителя був академічний підхід. Згідно з ним вся увага концентрувалася на пізнавальному розвитку студента, збагаченні його певною сумою знань без гармонійного поєднання їх з розвитком особистісних якостей і надбанням рефлексійних знань. Підкреслюючи важливість цього підходу, слід зазначити, що сьогодні він є недостатнім для формування особистості гуманіста, професіонала, носія загальнолюдських і національних цінностей.

У зв'язку з цим виникла необхідність наукового обгрунтування як у теоретичному, так і в методичному аспектах організаційно-педагогічних умов активізації особистісно-професійного самовиховання студентів.

Загальні основи теорії самовиховання розкриті у працях А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, А.Я. Арета, Д.М. Гришина, О.І. Кочетова, О.Г. Ковальова, В.М. Оржеховської, Л.І. Рувинського, В.І. Селіванова, М.Г. Тайчинова, Т.В. Хілько та ін. Окремі аспекти стали предметом аналізу В.Б. Бондаревського, А.В. Мудрика, І.А. Донцова, Р.С. Гариф'янова. Сутність, зміст і завдання професійного самовиховання майбутніх учителів розглянув С.Б. Єлканов.

У сучасних дослідженнях всебічно розглядається такі проблеми: цілісності професійно-педагогічної підготовки педагога (В.А. Семи-ченко); її індивідуалізації та особистісної орієнтації (О.М. Пєхота, Т.В. Тихонова); підготовки педагога до особистісно орієнтованого виховання (І.Д. Бєх, А.М. Бойко, Л.В. Кондрашова, О.В. Киричук та ін.); шляхів формування педагогічної майстерності (І.А. Зязюн, І.Ф. Кри-вонос, В.О.Сластьонін та ін.); формування творчої особистості вчителя (В.А. Кан-Калик, Н.В. Кічук, М.М. Поташник, С.О. Сисоєва та ін.).

Протягом останнього десятиріччя з'явилося чимало досліджень, присвячених різноманітним аспектам підготовки студентів до організації та проведення виховної діяльності (В.І. Воробей, Л.В. Заремба, Г.Г. Кіт, В.М. Король, О.М. Отич, Р.І. Пенькова, В.М. Чайка та ін.); формам виховного впливу на особистість (О.І. Киричук, В.Г. Кузь, В.Я. Портних та ін.); діяльності куратора академічної групи, що спрямована на формування особистості студента (В.Д. Базилевич, Н.І. Косарева, Л.В. Філінська та ін.). Соціологічним дослідженням сучасного студентства як суб'єкта виховної роботи у вищому закладі освіти присвячені роботи В.І. Астахової, О.І. Вобик, О.М. Сахань, Т.Я. Старченко, О.М. Стоян, О.Г. Харчева, О.О. Якуба та ін.

Проте проблема активізації самовиховання студентів, створення сприятливих для нього умов ще недостатньо досліджена у теоретичному аспекті. Не стала предметом спеціального дослідження вітчизняної педагогічної науки проблема активізації самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету (філо-логічних, психологічних, історичних).

Зважаючи на актуальність і недостатню дослідженість визначеної проблеми з позицій сучасного стану вітчизняної освіти, темою нашого дослідження було обрано: "Організаційно-педагогічні умови активізації процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету".

Об'єктом дослідження став процес самовиховання студентів університету.

Предметом дослідження були визнані організаційно-педагогічні умови активізації процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету.

Метою дослідження стало обгрунтування і впровадження системи організаційно-педагогічних умов, які забезпечують активізацію процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету.

Гіпотезу склало припущення про те, що студент гуманітарного факультету університету набуває рис сталого особистісного та професійного розвитку, якщо створити необхідні організаційно-педагогічні умови для активізації процесу його самовиховання.

Ми вважаємо, що такими організаційно-педагогічними умовами є:

1. Орієнтація мети, завдань, змісту підготовки студентів гуманітарних факультетів університету на особистісно-професійне самовиховання.
2. Збагачення змісту навчального курсу "Основи педагогічної майстерності" системою понять, концепцій, підходів, що націлюють студента на особистісно-професійне самовиховання.
3. Застосування студентами гуманітарних факультетів університету прийомів, методів, форм і технологій самовиховання.
4. Доцільне педагогічне керівництво особистісно-професійним самовихованням студентів.
5. Сприяння особистісно-професійному самовихованню студентів засобами виховної роботи не тільки на факультеті, а й на університетському рівні.
6. Формування у студентів гуманітарних факультетів університету готовності до особистісно-професійного самовиховання як основного показника сталого саморозвитку.

Традиційно самовиховання розуміється як самостійна, цілеспрямована, систематична робота людини над формуванням і розвитком усіх кращих, соціально цінних властивостей і усуненням недоліків, яка здійснюється з метою максимальної самореалізації та служіння суспільству.

Професійне самовиховання більшістю науковців (В.А. Кан-Калик, А.І. Щербаков, С.Б. Єлканов та ін.) визначається як свідома робота щодо удосконалення своєї особистості як професіонала. Нам імпонує підхід до професійного самовиховання, запропонований О.Г. Куче-рявим, який розглядає професійне самовиховання як процес самотворчості, що функціонує на основі єдності свідомості і самосвідомості особистості студента і спрямований на формування ним інтегральної готовності до самостійної праці.

Велику цінність для нашого дослідження мають праці О.М. Пєхоти "Індивідуальність вчителя: теорія і практика" (1996), "Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя" (1997), "Освітні технології" (2001), "Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій" (2003). Зокрема, розроблені автором концепції індивідуалізації та технологізації професійно-педагогічної підготовки вчителя, в основі яких – положення про суб'єктний характер розвитку індивідуальності майбутнього вчителя, показником якої є формування готовності до професійного саморозвитку, та розвиток його технологічної грамотності.

В останні роки з'явились дослідження, пов'язані зі становленням особистісно-професійної позиції. У зв'язку з цим становить інтерес робота Г.І. Аксьонової, присвячена формуванню суб'єктної позиції учителя в процесі професійної підготовки (1998). Провідною ідеєю її концепції є особистісно-професійний саморозвиток як системоутворюючий фактор життєдіяльності і професійної підготовки, що забезпечує при відповідних умовах становлення суб'єктної позиції педагога.

Ми розглядаємо процес самовиховання студентів гуманістичних факультетів університету як складне утворення, в основі якого полягає феномен суб'єктності, тобто активно-творчої позиції студента в розвитку його особистісних і професійних якостей, результатом якого є формування готовності до особистісно-профе-сійного самовиховання.

У виробленні такої позиції провідну роль відіграє мотивація самовиховання, тобто особистісне визнання і прийняття студентом цінностей самовиховання і саморозвитку. Тому саме формуванню мотивації ми приділяємо найбільше уваги. Для цього намагаємось змістити акценти як усієї професійно-педагогічної підготовки (її мети, завдань, змісту), так і окремих її складових (навчальних курсів "Вступ до спеціальності", "Основи педагогічної майстерності" та ін.) і системи виховної роботи в університеті в бік особистісно-професійного самовиховання.

Ми дотримуємось думки, що процес самовиховання студента тісно пов'язаний як з його професійно-педагогічною підготовкою, так і з вихованням. Тому визнаючи самостійність, оригінальність і особистісну спрямованість цього процесу, вважаємо, що для активізації самовиховання студентів однією з необхідних умов є сприяння йому як в процесі професійної підготовки, так і системою виховних засобів.

На нашу думку, особливості процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету закладаються вже самим змістом їх підготовки. Адже різноманітність предметів гуманітарного циклу, їх великий обсяг дають студенту більше можливостей як для осмислення гуманістичних цінностей людства в цілому, так і для усвідомлення власного особистісного та

професійного призначення. Але реалізація цих положень можлива лише зі зміною системи відносин викладача і студента, із переносом акценту з формалізованих педагогічних відносин на особистісні. В основі таких відносин повинні бути принципи співпраці, співтворчості, відсутності примусу, створення ситуації успіху. Вважаємо, що основним методом у навчально-виховному процесі університету має стати діалог, що дозволить студентові вчитися формувати особистісну позицію, здійснювати вибір і приймати обгрунтовані рішення.

Серед методів і прийомів самовиховання, якими необхідно оволодіти студентам, найголовнішими є такі: самопізнання, самооцінка, самостимулювання, самопрогнозування, самопрограмування. Головними принципами самовиховання, на нашу думку, мають бути свідомість, активність і цілеспрямованість.

Процес самовиховання, звичайно, – річ глибоко індивідуальна і особиста. Але для його активізації необхідне доцільне педагогічне керівництво цим процесом. По суті, навіть не керівництво в повному розумінні, тому що цей термін передбачає досить жорстку позицію того, хто керує, а педагогічний супровід процесу самовиховання студента через організацію різних видів педагогічної діяльності.

Показником активізації процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету ми вважаємо формування готовності студентів до особистісно-професійного самовиховання. Готовність до особистісно-профе-сійного самовиховання ми розглядаємо в єдності її компонентів: ціле-мотиваційного, змістовного, операційного та інтеграційного. Критерієм сформованості такої готовності може бути здатність студентів розробляти, виконувати і вносити корективи у власні програми самовиховання; створювати особистісно-професійні автопортрети; будувати плани особистісно-професійного розвитку. Оскільки основою процесу самовиховання студента ми вважаємо його суб'єктність, то тестовим показником активізації процесу самовиховання може служити рівень суб'єктивного контролю по відношенню до важливих особистісних і професійних показників.

Література

1. Аксёнова Г.И. Формирование субъектной позиции учителя в процессе профессиональной подготовки: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1998. – С. 6-7.
2. Кучерявий О.Г. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – К., 2002. – 37 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Проект // Педагогічна газета. – 2001. – № 7. – С. 4-6.
4. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Монографія / Под общ. ред. И.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 281 с.